

Тетяна Євгеніївна МЯСКОВА,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій
Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0001-6682-5046>
myaskova@ukr.net

БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЧКА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. К. М. МЕЛЬНИК-АНТОНОВИЧ

Мета роботи — дослідити бібліотечно-бібліографічну діяльність Катерини Миколаївни Мельник-Антонович (1859–1942), зокрема розглянути її роль у становленні та функціонуванні бібліотеки 1-го історично-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук, посаду завідувачки якої вона обіймала. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, об'єктивності, а також на загальноісторичних методах — хронологічному, порівняльному, джерелознавчому, архівознавчому та бібліографічному аналізі. **Наукова новизна** роботи полягає в розкритті маловідомих фактів із біографії Катерини Миколаївни, зокрема як особистого бібліографа засновника київської історичної школи Володимира Боніфатійовича Антоновича, упорядниці його наукових праць та систематизаторки його особової книгозбірні. Зазначено факти, що свідчать про провідну роль К. М. Мельник-Антонович у формуванні бібліотеки історично-філологічного відділу ВУАН. Джерельною базою цієї книгозбірні стала бібліотека проф. В. Б. Антоновича, яка функціонувала понад десять років як одна з найбільших історикознавчих бібліотек м. Києва. До її фондів входили особові бібліотеки таких відомих істориків, як В. С. Іконников і В. Л. Модзалевський. На жаль, через ідеологічні заборони радянських часів у 30-х роках ХХ ст. бібліотека історично-філологічного відділу не зберегла своєї цілісності, і пошук книг нині — досить складний процес. Книжки з розформованої книгозбірні можна відшукати за наявністю печатки «Українська Академія наук. Історично-філологічний відділ. Бібліотека». **Висновки.** К. М. Мельник-Антонович була не тільки відомим ученим, архівісткою, бібліографом, а й хранителькою однієї із найбільшої історикознавчої бібліотеки міста Києва. Ця книгозбірня відображала професійні інтереси багатьох видатних учених того часу.

Ключові слова: Катерина Миколаївна Мельник-Антонович, В. Б. Антонович, історично-філологічний відділ, бібліотека, Всеукраїнська академія наук, каталоги.

Катерина Миколаївна Мельник-Антонович¹ більше відома як учена-археолог, історик, перекладачка та друга дружина фундатора української історичної школи Володимира Боніфатійовича Антоновича. А ще вона — бібліограф, бібліотекарка, хранителька і упорядниця величезної бібліотеки свого видатного чоловіка. Біографію Катерини Миколаївни досліджували А. С. Синявський, С. М. Ляшко, Г. Г. Руденко. Біографію К. М. Мельник-Антонович висвітлено в біобібліографічному словнику український діячів бібліотечної справи «Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. — 1941 р.)» [2, с. 23].

А. С. Синявський поділив життєвий і творчий шлях К. М. Мельник-Антонович на три періоди: перший — становлення її як особистості, пошук свого місця в житті, перші вдалі кроки в опануванні обраної професії, період активної наукової та суспільно-політичної діяльності Катерини Миколаївни, яка гідно представляла українську науку за кордоном (друга половина 80-х–1908 р. — рік смерті її чоловіка, проф. В. Б. Антоновича); другий період — час особистих та соціальних потрясінь, самотності, пов'язаний зі смертю її вчителя та чоловіка В. Б. Антоновича, коли пріоритетними були зв'язки з друзями та колегами для завершення його наукових праць і видання власних, робота на посаді завідувачки бібліотеки першого історично-філологічного відділу Української (Всеукраїнської) академії наук; третій — найменш досліджений — період знуцання з пам'яті її чоловіка, утрата роботи, злидні, наукове забуття, смерть ученої [12, с. 66]. Глибоко розкрила особистість К. М. Мельник-Антонович дніпропетровська дослідниця Г. Г. Руденко [11], вона проаналізувала перші два періоди її життєвого шляху та археологічної діяльності.

Ознайомитися з біографією вченої можна не лише з енциклопедичних видань, а й з автобіографії, що зберігається в Центральному державному історичному архіві України в м. Києві та Інституті руко-

¹ Свої праці під час роботи у ВУАН Катерина Миколаївна підписувала *Мельник-Антонович*. В офіційних документах ВУАН її позиціонують як К. М. Антонович. В автобіографії (1929. ІР НБУВ. Ф. Х. Спр. 4817. Арк. 1–7. Автограф) Катерина Миколаївна вказує прізвище *Антонович-Мельник*. У довідкових виданнях (ЕУ, ЕСУ) статті мають назву «Антонович-Мельник». В інших: Антонович (Мельник-Антонович) — «Історія української бібліотечної справи» (2017); Мельник-Антонович (Антонович-Мельник) — ЕІУ. На надмогильному пам'ятнику на Байковому кладовищі напис: «Антонович Катерина».

пису НБУВ². Але в існуючих джерелах майже не висвітлена бібліотечно-бібліографічна діяльність К. Мельник-Антонович. Адже на долю Катерини Миколаївни випала почесна і складна місія — зберегти й популяризувати пам'ять про свого видатного чоловіка та стати хранителькою його приватної історикознавчої бібліотеки. Тому мета статті — вивчити бібліотечно-бібліографічну діяльність К. М. Мельник-Антонович, а також визначити її роль у формуванні та функціонуванні бібліотеки історично-філологічного відділу Української (Всеукраїнської) академії наук.

До того часу, як Катерина Миколаївна стала хранителькою наукової та культурної спадщини В. Б. Антоновича, систематизаторкою його бібліотеки, вона набула величезного досвіду, коли на початку 90-х років XIX ст. за дорученням Опікунського управління зі справи і майна О. Поля відповіла на запрошення приїхати до Катеринослава (нині м. Дніпро) від родини відомого збирача старожитностей, українського археолога, громадського діяча та мецената Олександра Миколайовича Поля. Учена поїхала опрацьовувати його приватну колекцію та упорядковувати науковий каталог, що складався з 9 розділів. Його було опубліковано двома мовами — російською та французькою [8].

К. М. Мельник зарекомендувала себе і як архівістка, коли під керівництвом професора В. Б. Антоновича упорядковувала давні праці та відбирала документи з актових книг за 1882–1886 рр. у Київському центральному архіві давніх (древніх) актів.

Роботу особистого бібліографа В. Б. Антоновича, свого майбутнього чоловіка, К. М. Мельник-Антонович розпочала ще студенткою історико-філологічного відділу Вищих жіночих курсів у Києві, коли Володимир Боніфатійович був її науковим керівником та читав лекції в цьому навчальному закладі. Катерина Миколаївна їх записувала та систематизувала, а у 1879 р. видала як підручник для вищої школи літографований курс його лекцій з історії давньої Русі за винятком історії Галичини (літографований курс з її історії вийшов 1880 р., його теж підготувала до друку Катерина Миколаївна). У 1882 р. вона видала літографований курс лекцій В. Антоновича з історії козаччини та курс джерелознавства до історії козаччини. Паралельно допомагала йому в упорядкуванні Музею київських старожитностей³ (у 1873 р.

² Центральний державний історичний архів України (далі — ЦДІАК України). Ф. 832: Антоновичі. Оп. 198. Спр. 254: Мельник К. М. Автобіографія; Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). Ф. X: Архів ВУАН. Спр. 4817: Антонович-Мельник К. М. Біографічний нарис. 7 арк.

³ ІР НБУВ. Ф. X: Архів ВУАН. Спр. 4817: Антонович-Мельник К. М. Біографічний нарис. 7 арк.

був розділений на музей старожитностей (археол.) і музей красних мистецтв). Ще з 1890-х років неофіційно перейняла всю працю в музеї і провадила її навіть після смерті свого чоловіка [3, с. 131].

Величезні надії щодо популяризації наукової спадщини В. Б. Антоновича, які після його смерті були покладені на Київський університет св. Володимира (де вчений працював понад тридцять років), не виправдалися. Наукові праці Володимира Богіфатійовича не були перевидані, а університет на десяти роковини від смерті вченого 11 (24) березня 1918 р. замовив лише панахиду в Софійському соборі, де з доповідями виступили кілька українських учених: М. С. Грушевський, О. І. Левицький та ін. [10, с. 1].

Під час національно-визвольних змагань у 1918 р. в м. Києві з'являється нова наукова установа — Українська (з 21 червня 1921 р. Всеукраїнська, далі — ВУАН) академія наук, що складалася з відділів: 1-й — історично-філологічних наук, 2-й — фізично-математичних наук, 3-й — соціальних наук. Основним напрямом роботи 1-го відділу було дослідження всього, що було пов'язано з культурою, історією, етнографією, географією українського народу; також частково вивчалися різні аспекти історичної та культурної діяльності неслов'янських народів. За особистим наказом гетьмана Павла Скоропадського головою відділу історично-філологічних наук із 8 грудня 1918 р. було призначено учня В. Б. Антоновича академіка Дмитра Івановича Багалія ⁴.

8 (21) серпня 1918 р. у «Державному віснику» було опубліковано «Закон про утворення Фонду Національної бібліотеки Української Держави». У тексті закону йшлося про створення Тимчасового комітету (далі ТК) для заснування Бібліотеки [4, с. 12]. На першому засіданні ТК 23 серпня (5 вересня) 1918 р. обговорювалася необхідність придбання приватних бібліотек українських учених В. Б. Антоновича, Б. Д. Грінченка, В. П. Науменка, А. Ю. Кримського та інших ⁵. Одразу після заснування історично-філологічного відділу УАН його голова Д. І. Багалій подав пропозицію придбати приватну бібліотеку

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України). Ф. 2201: Міністерство освіти Української Держави, м. Київ. Оп. 1. Спр. 135: Наказ гетьмана всієї України [по Міністерству народної освіти та мистецтва] про затвердження Д. І. Багалія на посаді голови 1-го історично-філологічного відділу. Арк. 64.

⁵ Архів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі — Архів НБУВ). Оп. 1. Спр. 1: Всенародная (Национальная) библиотека Украинской державы в Киеве. Протоколы № 1–168 заседаний Временного комитета по организации Всенародной библиотеки 23 августа 1918 — 28 декабря 1920. Протокол 1-й Засідання Комітету для заснування Національної бібліотеки Української держави в Києві 23 серпня 1918 р. Арк. 1–4.

В. Антоновича для 1-го відділу. Підставою для цього стали заяви спадкоємців Володимира Боніфатійовича (його сина Дмитра Володимировича), які вважали за доцільне продати приватну бібліотеку вченого Українській академії наук для того, щоб на отримані гроші поставити пам'ятник на могилі вченого. Дмитро Іванович Багалій здійснив ретельний перегляд бібліотеки ще до того, як вона увійшла до складу 1-го відділу. Після вивчення фонду книгозбірні В. Антоновича було складено звіт, надрукований у «Записках історично-філологічного відділу» (неперіодичному науковому виданні історично-філологічного відділу, що виходив у Києві впродовж 1919–1931 рр.). Згідно зі звітом Дмитра Івановича бібліотека складалася з 21 відділу [1]. Найбільші і найцінніші ті, у яких були книги українознавчого спрямування. Д. І. Багалій запропонував, щоб кожен відділ із приватної бібліотеки В. Б. Антоновича став основою для кількох кафедр історично-філологічного відділу, чим фактично створив передумови для розформування багатой українознавчої бібліотеки. На початку 1919 р. В. І. Вернадський знову порушив питання про придбання особової бібліотеки Володимира Боніфатійовича ⁶. А вже в лютому цього самого року історично-філологічний відділ, при якому було передбачено роботу музеїв, наукових товариств та бібліотеки, придбав українознавчу книгозбірню В. Б. Антоновича. Директором бібліотеки став Д. І. Багалій, він же був призначений і головним редактором видання повного зібрання творів В. Б. Антоновича. Оскільки Дмитро Іванович в ті буремні роки перебував у м. Харкові, очолити бібліотеку історично-філологічного відділу довелося вдові професора В. Антоновича — К. М. Мельник-Антонович (6 березня 1919 р. на засіданні історично-філологічного відділу ВУАН Д. І. Багалій запропонував кандидатуру Катерини Миколаївни на посаду бібліотекаря з окладом 450 крб. на місяць), вона також редагувала наукові праці Володимира Боніфатійовича.

На момент заснування бібліотеки історично-філологічного відділу ВУАН у складі бібліотеки В. Б. Антоновича були книги з різних галузей історичних дисциплін, разом — 3 482 назв, близько 5 000 томів та 2 000 брошур. Книгозбірня була розміщена в 16 великих шафах. За систематичним каталогом самого В. Б. Антоновича, його бібліотека ділилася на 22 відділи, потім було додано ще три. Книгозбірня

⁶ Архів НБУВ. Оп. 1. Спр. 1. Всенародная (Национальная) библиотека Украинской державы в Киеве. Протоколы № 1–168 заседаний Временного комитета по организации Всенародной библиотеки 23 августа 1918 — 28 декабря 1920. Протокол № 32 Засідання Комітету для заснування Національної бібліотеки Української держави в Києві 17 січня 1919 р. Арк. 14/2.

почала працювати з березня 1919 р. як підручна при кафедрах 1-го відділу. Розпочався перший, найбільш сприятливий період функціонування бібліотеки, який тривав до початку 30-х років ХХ ст. Бібліотека була названа іменем В. Б. Антоновича і розмішувалася на другому поверсі в пансіоні графині Левашової⁷ (нині це будинок Президії НАН України, вул. Володимирська, 54).

Систематичний каталог особової бібліотеки В. Б. Антоновича згодом був переданий до Всенародної бібліотеки України. Зараз він зберігається в Інституті рукопису НБУВ⁸. Каталог містить короткі бібліографічні описи книг, які вже були вказані Д. Багалієм, а також список нових надходжень до бібліотеки історично-філологічного відділу ім. В. Антоновича впродовж десяти років її функціонування: Відділ I «Археологія» уже мав 812 позицій (на відміну від 436 назв у Д. І. Багалія). Відділ II «Археографія і джерела, джерелознавство» (у Д. І. Багалія — документальні джерела, 159 назв) — 507 назв. Відділ III «Літописи» — 98 назв (замість 69). Відділ IV «Мемуари» 281 (було 150). Відділ V «Всесвітня історія» — 712 (було 342). Відділ VI «Історія слов'ян» — 376 назв (було 145). Відділ VII «Російська історія» — 471 назв (було 201). Відділ VIII «Історія України» (у каталозі В. Б. Антоновича він має назву «Історія Южної Русі» — Т. М.) — 749 назв (було 444). Відділ X «Юридичні науки» — 283 назв (було 113). Відділ XI «Філософія. Публіцистика» — 549 назв (раніше було 118). Відділ XII «Політична економія» — 145 назв (було 73). Відділ XIII «Статистика» — 148 назв (замість 121, як було раніше). Відділ XIV «Географія» — 245 назв (було 182). Відділ XV «Етнографія» — 271 назв (154 назви було). Відділ XVI «Педагогіка» — 312 назв (було лише 62). Відділ XVII «Періодика» — 523 позицій (було 185 назв). Відділ XVIII «Белетристика» (перейменовано за радянської влади на «Красне письменство») — 1028 назв (669 було). Відділ XIX «Філологія» — 225 назв (було 77). Відділ XX «Природничі науки» — 241 назва. (164 було). Відділ XXI «Бібліографія» — 340 назв (було 45). Додано такі відділи: XXII «Історія письменства» — 266 позицій (5 додатків); XXIII «Personalia: Біографії, некро-

⁷ Левашова (Левашова, уродж. Пашкова) Євдокія (Авдотья, Євдох) Василівна (1795–1868) — друга дружина російського військового та державного діяча, київського військового губернатора у 1832–1835 рр. Василя Васильовича Левашова (Левашова) (1783–1848). Голова товариства допомоги бідним. Засновниця «училища для бідних дівчат, круглих сиріт всіх станів» (1834), перетвореного в 1865 р. на пансіон графині Левашової при Фундуклеївській гімназії.

⁸ ІР НБУВ. Ф. 1: Літературні матеріали. Оп. 1. Спр. 8073: Реєстр книжок бібліотеки Антоновича, складений під час продажу її Українській Академії Наук з додатком пізнішого поповнення книжками 1919–1928 рр. 213 арк.

логи, характеристики» — 336 позиції; XXIV «Історія мистецтва» — 174 позиції; XXV «Звіти та статuti» — 24 позиції. Отже, можна впевнено стверджувати, що джерельною базою бібліотеки 1-го історично-філологічного відділу стала особова бібліотека В. Б. Антоновича, а систематичну розстановку фонду її було взято за основу.

Користуватися бібліотекою могли всі співробітники Академії наук. Фонд книгозбірні постійно поповнювався, чимало зусиль для його збагачення доклала й Катерина Миколаївна. Звіти про надходження книг до бібліотеки історично-філологічного відділу публікувалися в науковому збірнику «Звідомлення Української Академії наук у Києві». Зокрема, на 1.01.1921 р. у бібліотеці В. Б. Антоновича — 6941 книга і 208 рукописів (+717 т.). Через збільшення обсягу фондів було введено додаткову штатну одиницю (молодший бібліотекар) [9, с. 264]. У 1922 р. у бібліотеці імені В. Б. Антоновича було вже 9376 од. книг та рукописів (+1531 т.) [5, с. 306]. У 1923 р. фонд бібліотеки історично-філологічного відділу становив більше 10 000 томів [9, с. 399]. У 1924 р. фонд бібліотеки поповнився приватним зібранням українського історика, архівіста та археографа В. Модзалевського (1882–1920) (1833 назви книг та брошур) та книгозбірнею Українського наукового товариства у Києві (понад 400 томів). Книговидача становила 850 од. зб., крім того було відкрито читальну залу [6, с. 94]. Деяко зменшилося поповнення фондів новими надходженнями 1924 р. (отримано 154 т.). Постійними читачами бібліотеки були 62 співробітники АН та 22 сторонні особи. У складі штату бібліотеки, окрім К. М. Мельник-Антонович, були ще 2 позаштатні працівники, які обслуговували читачів, реєстрували нові надходження, створювали каталоги на відділи археографії та історії Росії [6, с. 171]. У 1926 р. у штаті бібліотеки було вже 3 позаштатних співробітники під керівництвом К. М. Мельник-Антонович. Бібліотека отримала близько 2 000 томів нових надходжень. Читачами були переважно науковці ВУАН (583 особи) [6, с. 246]. На початку 1927 р. в історично-філологічний відділ надійшла приватна бібліотека відомого історика, професора університету св. Володимира В. С. Іконникова (1841–1923) (понад 22 000 т. переважно з історичної тематики). Упродовж 1927 р. опрацьовували цю найбільшу приватну бібліотеку м. Києва, а сам фонд книгозбірні історично-філологічного відділу становив понад 40 000 од. зб. Бібліотекою ім. В. Б. Антоновича користувалися 397 читачів, а книговидача становила 1 236 томів. Активно готувався до друку систематичний каталог бібліотеки ім. В. Б. Антоновича [6, с. 364]. У 1928 р. працівники бібліотеки на чолі з Катериною Миколаївною закінчили упорядкування особової бібліотеки В. С. Іконникова (окрім брошур та періодики)⁹.

Працівники бібліотеки під керівництвом К. М. Мельник-Антонович уклали бібліографічні покажчики праць В. Б. Антоновича та В. Г. Ляскоронського¹⁰. Катерина Миколаївна вже мала досвід бібліографічної роботи, зокрема, 1910 р. за участю І. М. Каманіна¹¹ надрукувала на правах рукопису бібліографічний реєстр матеріалів для складання історико-географічного словника української землі в її етнографічних межах — «Список материалов для составления историко-географического словаря». Набутий досвід знадобився К. М. Мельник-Антонович і в 20-х роках ХХ ст., коли вона була в складі комісії для складання історико-географічного словника України та біографічного словника діячів української землі, редакторкою та другою редакторкою комісії з проблем мови та перекладів тощо.

Катерина Миколаївна докладала багато зусиль, аби видати твори В. Б. Антоновича. Ще після смерті Володимира Боніфатійовича вона розпочала складати реєстр усіх його праць. Перші редакційні збори щодо видання відбулися влітку 1908 р. за участю Д. І. Багалія, М. С. Грушевського та ін. Було перевірено реєстр праць В. Б. Антоновича, укладений Катериною Миколаївною, поділено всі твори на 8–9 томів. Окремим томом мали бути опубліковані курси лекцій, літографовані та рукописні за записами його слухачів. Біографію мав написати Є. О. Ківлицький¹². Для цього К. М. Мельник-Антонович разом із В. Данилевським збирала розвідки В. Б. Антоновича в різних виданнях, робила копії. Вона майже підготувала до друку перші кілька томів і навіть уклала угоду про їх публікацію з видавничою

⁹ Докладніше з історією створення, побутуванням та сучасним станом книг із приватної бібліотеки вченого можна ознайомитися за таким посиланням: Мяскова Т. Особова бібліотека Володимира Боніфатійовича Антоновича: історична доля та сучасний стан. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 40. С. 317–340. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000578>

¹⁰ Ляскоронський Василь Григорович (24 грудня 1859 [5 січня 1860] — 1 січня 1928) — український історик, археолог, етнограф, нумізмат і картограф. Професор. Представник історичної школи В. Б. Антоновича. Член Київського товариства старожитностей і мистецтв.

¹¹ Каманін Іван Михайлович (11 вересня [23 вересня] 1850 — 11 січня 1921) — український історик, архівіст, палеограф, дослідник пам'яток культури. У Центральному архіві давніх (древніх) актів пройшов науковий шлях від помічника бібліотекаря, архіваріуса до посади директора (1890). Член багатьох київських наукових товариств.

¹² Ківлицький Євген Олександрович (також Кивлицький; криптонім: Е. К.; 8 лютого [20 лютого] 1861 — 4 січня 1921) — бібліотечний та громадський діяч, історик, журналіст, педагог, бібліограф. Один із засновників і фактично перший керівник Всеукраїнської (Національної) бібліотеки України у 1919–1920 рр. (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського).

фірмою М. Стасюлевича в Санкт-Петербурзі. Але завадила Перша світова війна. Далі до видання праць В. Б. Антоновича повернулися в 1919 р., коли 1-й історично-філологічний відділу ВУАН утворив спеціальну комісію з питань повного видання творів Т. Шевченка, В. Антоновича, М. Драгоманова та І. Франка. Катерина Миколаївна з 1920 р. — редакторка комісії для видання творів В. Антоновича (від 1921 р. — головна редакторка). Було заплановано видати 2000 примірників українською мовою і 1000 — російською, автобіографію В. Б. Антоновича під назвою «Исповедь» опублікувати окремою книжкою. Відповідальною за випуск праць В. Б. Антоновича було призначено К. М. Мельник-Антонович, на неї ж було покладено відповідальність і за матеріальну частину. Але комісія припинила свою діяльність [9].

На 20-ті роковини смерті В. Б. Антоновича історичні установи провели кілька засідань та дали згоду на низку заходів, зокрема відкриття виставки. Катерина Миколаївна мала певний досвід у цій царині, коли ще 1899 р. за дорученням Комітету XI Археологічного з'їзду організувала виставку предметів старовини ¹³, тому працівників бібліотеки було активно долучено до організації виставки, присвяченої 20-м роковинам від дня смерті В. Б. Антоновича. Вона відбулася 25 березня — 4 квітня 1928 р. у приміщенні історичної секції ВУАН за сприяння М. С. Грушевського. На ній були представлені публікації та рукописи вченого, фотографії, дипломи і нагороди, газети й часописи зі статтями про В. Б. Антоновича тощо. Повний опис усіх експонатів виставки вміщено в першому Додатку ¹⁴. Після закриття виставки всі речі, зокрема книги й рукописи, було залишено в історичній секції.

Тоді ж ухвалено рішення про видання дев'яти томів праць В. Б. Антоновича. Перший том творів вченого — «Автобіографічні та громадсько-публіцистичні твори», відповідальними редакторами якого були Катерина Миколаївна та український історик, археограф, джерелознавець, архівіст, літературознавець та шевченкознавець М. М. Ткаченко (1893–1965), здали до набору 4 червня 1929 р. Лише 1 серпня 1932 р. перший том праць В. Антоновича був підписаний до друку і опублікований. Катерина Миколаївна тоді ж завершила і здала до друку другий том праць вченого, а також активно готувала до випуску третій. У 1930 р. комісія, створена задля видання наукової спадщини

¹³ ІР НБУВ. Ф. Х: Архів ВУАН. Спр. 4817: Антонович-Мельник К. М. Біографічний нарис. 7 арк.

¹⁴ ІР НБУВ. Ф. 1: Літературні матеріали. Оп. 1. Спр. 8080: Перелік речей, паперів, книг на виставці, присвяченій Антоновичу 1928; Об'ява археологічної секції ВУАН про засідання пам'яті Антоновича. 93 арк.

В. Антоновича, припинила діяльність. На той час, згідно з поданою нею довідкою, було підготовлено вже п'ять томів зібрання творів В. Б. Антоновича. Науковий доробок ученого, що мав увійти до історично-географічного та історично-біографічного словників, був переданий до відповідних академічних інстанцій. Але діяльність цих установ швидко припинилася, жодне із запланованих видань так і не було опубліковане. Пізніше дружина вченого не раз порушувала питання про видання його творів, але безрезультатно¹⁵.

Початок 30-х років ХХ ст. ознаменувався для України приходом дуже тяжких часів. Почалося тотальне винищення української культурної та наукової еліти. 8 квітня 1931 р. Президія ВУАН затвердила нову структуру, за якою Академія поділялась на два відділи: 1 — природничо-технічний та 2 — соціально-економічний (куди увійшли історичні дисципліни)¹⁶. Була створена комісія для чистки апарату ВУАН, і 6 серпня 1930 р. за «безлад, хаос, за заховання бібліотек білоемігрантів» Антонович Катерину Миколаївну¹⁷ звільнили з посади (керувала бібліотекою з березня 1919 р.). На той час в установі працювало 2 штатні і 2 позаштатні співробітники: «Сушинська Поліна Оверкієвна, 38 років. Освіта вища, філолог. Батько вчитель. У ВУАН — з 1919 р. Нештатний бібліотекар 7 років; Льозіна Ольга Михайлівна 33 роки. Освіта середня й спеціальна бібліотечна. У ВУАН працювала з 1930 р. спец. бібліотекарем 1-го відділу. Батько ветлікар в Прилуках. Один брат за кордоном з часів Першої світової війни. Другий брат в еміграції, втік з денікінцями. Антонович Агафія Володимирівна. Освіта середня. Батько селянин. Фах — рахівник. В ВУАН з 1926 р. працює постійним нештатним бібліотекарем 1-го відділу. Бібліотечної кваліфікації не має. Удочерена К. М. та В. Б. Антоновичами»¹⁸.

Комісія з обстеження архівів Академії в 1933 р. опечатала частково архів Антоновича та архівні матеріали різних державних установ минулих століть¹⁹. Катерина Миколаївна дуже болісно сприйняла формулювання причини свого звільнення з роботи. Про це вона 31 серпня

¹⁵ ЦДАК України. Ф. 832: Антоновичі. Оп. 1. Спр. 205: Заявление Антонович Е. Н. о передаче в рукописный отдел библиотеки Академии наук из историко-археологического кабинета университета наследия Антоновича В. Б. 2 арк.

¹⁶ ЦДАВО України. Ф. 166: Міністерство освіти і науки України, м. Київ. Оп. 10. Спр. 569: Відомості ВУАН Народному Комісаріату Освіти УСРР про розподіл наукових установ на цикли. Арк. 9–13. Склограф. — Взято з кн.: Історія Національної академії наук України. 1929–1933: Документи і матеріали. Київ, 1998. С. 165–169.

¹⁷ ЦДАВО України. Ф. 166: Міністерство освіти і науки України, м. Київ. Оп. 9. Спр. 1459: Протокол засідання комісії по чистці апарату Всеукраїнської академії наук від 6 серпня 1930 р. Арк. 3.

¹⁸ Там само. Арк. 15–16.

1930 р. написала в листі до Д. І. Багалія: «...не пристойніше було б зробити так, як в Ленінградській академії за віком, за вислугою років — переводити на пенсію»²⁰. У цьому ж листі до Дмитра Івановича К. М. Мельник-Антонович наголосила, що під її керівництвом бібліотека історично-філологічного відділу додатково збагатилася на три нові відділи, було організовано читальну залу тощо. А найбільше Катерину Миколаївну хвилювало, що після її звільнення не було кому передати керівництво бібліотекою. Лист Катерини Миколаївни до Дмитра Івановича є в другому Додатку. Як відомо, Дмитро Іванович не зміг їй допомогти. Після розформування історично-філологічного відділу учений втратив посаду його голови і був переведений на посаду другого заступника голови соціально-економічного відділу ВУАН. А 9 лютого 1932 р. він помер від запалення легень.

Після січної сесії ВУАН 1934 р. науково-дослідні інститути почали вважати основною структурною одиницею Академії наук. До утвореного 1 лютого 1934 р. на основі історичного циклу ВУАН історично-археографічного інституту під керівництвом Ф. А. Козубовського²¹ перейшло майже все майно, що належало історичним установам, зокрема бібліотеки та архіви. Архів Володимира Антоновича його дружина передала в тимчасове користування ще 1929 р. Після розгрому історичних установ постало питання про подальшу долю всього майна вченого. Для цього Катерина Миколаївна звернулася до тодішнього директора ВБУ В. М. Іванушкіна (1892–1937) з проханням забрати «бездоглядні» архів та речі В. Б. Антоновича у Відділ рукописів. Вона пропонувала забрати рукописи, листи, історичні документи, зокрема декретову книгу Коденського трибуналу, частину Рум'янцевської ревізії, фотографії, мармуровий бюст вченого, а особисті речі та меблі повернути їй²² (див. додаток 3). Але

¹⁹ ІР НБУВ. Ф. 10: Архів ВУАН. Спр. 2532–2536: Протоколи засідання комісії по перевірці матеріалів та майна історичної секції ВУАН, рапорти комісії про хід перевірки та доповідна записка про обстеження стану наукового майна, архівів та бібліотек історичних установ, письмова інформація Л. Шевченко про положення в установах, якими керував М. С. Грушевський та акт про продажу майна. 3 липня — 16 грудня 1933 р. Ориг. та копії. Рукопис. Машинопис. Арк. 1–5.

²⁰ ІР НБУВ. Ф. 1: Літературні матеріали. Оп. 1. Спр. 45526: Антонович Катерина Николаевна Багалею Дмитрию Ивановичу. Письма 1928–1930 гг. Из Киева, Харьков. Арк. 1 зв.

²¹ Козубовський Федір Андрійович (5 серпня 1895, с. Богушеве — 2 вересня 1938) — український археолог. У 1934–1936 рр. — директор Інституту історії матеріальної культури ВУАН. Репресований, розстріляний.

²² ЦДІАК України. Ф. 832: Антоновичі. Оп. 1. Спр. 205: Заявление Антонович Е. Н. о передаче в рукописный отдел библиотеки Академии наук из историко-археологического кабинета университета наследия Антоновича В. Б. 2 арк.

через те, що все це не було упорядковане й описане, а також через відсутність на право власницьких документів у Катерини Миколаївни, було визнано за недоцільне повернення їй майна²³. До ВБУ потрапила лише частина рукописів і книг з бібліотеки В. Б. Антоновича, до того ж останні потрапили до загальних фондів. Розпочався другий етап — реорганізація українських державних історичних установ та розпорощення бібліотечних фондів, що існували при них. Така ж доля спіткала й археологічну колекцію В. Б. Антоновича в музеї старожитностей університету, а пізніше, на прохання К. Мельник-Антонович, її було передано до ВУАН для створення кабінет-музею В. Б. Антоновича. Усі ці речі і до сьогодні розпорощені по різних установах.

У 1934 р. з'явилася стаття І. Слизького про «націонал-фашистські настанови» видавців першого тому праць В. Б. Антоновича [13, с. 121–156]. Згідно з рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 р. припинила своє існування бібліотека ім. В. Антоновича [7, с. 502]. Після подальшої реорганізації Академії у 1934–1936 рр. частина книг надійшла до Всенародної бібліотеки України (нині НБУВ). Тепер у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського можна розшукати ці книжки лише за допомогою власноручних поміток і поправок В. Б. Антоновича та дарчих написів авторів, а також печатки «Українська Академія наук. Історично-філологічний відділ. Бібліотека».

Частина документів, зокрема рукописи, фотографії та ін., зберігалася у вдови вченого аж до її смерті 12 січня 1942 р. в окупованому нацистами Києві. А вже 19 січня директор Головного історичного архіву ім. Антоновича В. В. Міяковський у Києві від доньки професора В. Б. Антоновича Ірини Володимирівни прийняв до архіву рукописи, фотографії і портрет вченого. Зберігся короткий список переданого²⁴.

Висновки. У післявоєнній Україні ім'я Антоновичів згадувалося лише в негативному значенні. Сумна була доля і його приватної бібліотеки, яка не зберегла своєї цілісності. Нині у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається більш як 500 книжок із бібліотеки професора В. Б. Антоновича. Повний бібліографічний опис цих книг внесено до електронного каталогу за до-

²³ Науковий архів Інституту історії НАНУ. Оп. 3. Спр. 171. № 33. Арк. 78. Узято зі статті Юркової О. Історично-археографічний інститут ВУАН: десять місяців діяльності. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2000. № 5. С. 268–306.

²⁴ ЦДАК України. Ф. 832: Антоновичі. Оп. 1. Спр. 135: Копії актів о передачі личного архива Антоновича В. Б. в ведение Киевского исторического архива. Акт 19.01.1942. 65 арк.

помогою САБ ІРБІС-64. Історико-культурний фонд «Приватна бібліотека В. Б. Антоновича» відкритий для поповнення. Незаслужено забули й ім'я Катерини Миколаївни, наукові розвідки, присвячені вивченню її біографії, редакторської, наукової та культурної діяльності активізувалися лише в останні роки. К. М. Мельник-Антонович була не тільки непересічною особистістю того часу, яка мала власні наукові доробки, популяризувала пам'ять свого видатного чоловіка В. Б. Антоновича, а й понад 10 років завідувала однією з найбільших історикознавчих бібліотек Києва — книгозбірнею історично-філологічного відділу, що містила в складі своїх фондів бібліотеки таких видатних українських учених, як В. Б. Антонович, В. С. Іконников, В. Л. Модзалевський та ін. Через історичні обставини того часу бібліотека історично-філологічного відділу не зберегла своєї цілісності і, на жаль, реконструювати її дуже складно навіть віртуально.

Друкуємо як додатки каталог речей, що були на виставці 1928 р. (до 20-х роковин смерті В. Б. Антоновича), та листи К. М. Мельник-Антонович. Їх публікуємо вперше, зберігаючи стилістику, граматичні й мовні особливості того часу. Явні помилки виправлено. Квадратними дужками позначено доповнення скорочень.

Додаток 1

Каталог речей,

що були на виставці на пам'ять В. Б. Антоновича в 1928 р.:

I. Дипломи наукових товариств. Нал.[ежить] К. М. А. [Катерині Мельник-Антонович].

II. Гімназійальні похвальні листи і атестат. Нал.[ежать] Ком. Гр. теч. [Комісія для дослідів громадських течій на Україні].

III. Дипломи наукових товариств. Нал. Ком. Гр. теч.

IV. Меблі. Нал. К. М. А.

V. Різне приладдя. Нал. К. М. А.

VI. Різне приладдя. Нал. Кістяківським²⁵.

VII. Портрет В. Б. А. [Володимира Боніфатійовича Антоновича] олійн[ими] фарбами. Нал. К. М. А. (повернено).

VIII. Портрет В. Б. А. олійними фарбами. Нал. Центрархіву (чи К. Гр. Т). [Комісія для дослідів громадських течій на Україні].

²⁵ Деться про родину українського вченого-криміналіста та історика права Олександра Федоровича Кістяківського (1833–1883), зокрема його синів: Богдана Олександровича Кістяківського (1868–1920) — українського філософа права і соціолога, одного з організаторів Академії наук України, та Ігоря Олександровича Кістяківського (1876–1940) — українського державного діяча, міністра внутрішніх справ уряду гетьмана Павла Скоропадського.

- IX. Портрет Гонти і його дружини олійними фарбами. Нал. Шевченківському музею.
- X. Портрет Шевченка олійними фарбами. Нал. К. М. А.
- XI. Портрет Каманіна (гравюра) в рам[ці]. Нал. Центр. архіву. Повернено.
- XII. Гіпсовий бюст В. Б. А. Належ. Синявському^{26?} Поверн[ено].
- XIII. Мармуровий бюст В. Б. А. Нал. К. М. А.
- XIV. Запона оксамитова з труни В. Б. А. Нал. К. М. А.
- XV. Фотографії. Нал. Музею Діячів²⁷. Повернено (не всі).
- XVI. Фотографії. Нал. Кистяків. Повернено (не все).
- XVII. Фотографії, належали К. М. А.
- XVIII. а) Ювілейні статті про В. Б. А. в газетах.
б) Некрологи з приводу смерті В. Б. А. Нал. К. М. А.
- XIX. Статті В. Б. А. в газетах. Нал. К. М. А.
- XX. Фотографії. Нал. Михальчукам²⁸. Здано, крім І.
- XXI. Фотографії Хр. Вовкової²⁹ і лист В. Б. А. до Вовка³⁰. Нал. Кабін[ету] ім. Вовка³¹. Повернено.

²⁶ Синявський Антон (Антін) Степанович (псевдоніми — Х. Скраглюк, А. Катран; 1866–1951) — український політичний і громадський діяч, економіко-географ, історик, педагог, доктор географічних наук, професор Київського університету. Учень В. Б. Антоновича.

²⁷ Музей українських діячів науки і мистецтв. Бере початок від меморіальних збірок музею Українського наукового товариства (УНТ) у Києві. У 1919 р. в ньому утворено окремий відділ українських діячів. Після приєднання 1921 р. УНТ до ВУАН відділ перетворено на окремий академічний Музей діячів України при Історично-філологічному відділі. 28 червня 1926 р. Спільне зібрання ВУАН перейменувало установу на Музей українських діячів науки та мистецтва, що краще відповідало складу його колекцій.

²⁸ Очевидно, йдеться про спадкоємців Костянтина Петровича Михальчука (1841–1914) — українського мовознавця та етнографа, члена київської Старої громади та багатьох наукових товариств. Основоположника української наукової діалектології. (чер[ез] Тулуба) (Інформацію не знайдено — Т. М.).

²⁹ Васневська Христина Іванівна (1858–1907) — перша дружина українського антрополога Ф. К. Вовка. Її мати — сестра професора В. Б. Антоновича.

³⁰ Вовк Федір (Хведір) Кіндратович (1847–1918) — український антрополог, етнограф, археолог, археограф, музеєзнавець, видавець та літературознавець. Автор першої загальної науково обґрунтованої концепції антропологічного складу українців.

³¹ Кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка при ВУАН (Всеукраїнській академії наук) — до 1922 р. Музей антропології ім. Ф. Вовка при ВУАН — центр антропологічних та етнологічних досліджень в Україні в 1921–1934 рр. Музей заснований у березні 1921 р. на базі наукової бібліотеки та колекції Ф. К. Вовка, складався з трьох відділів. Під час всього часу свого функціонування кабінет поповнювався приватними колекціями. При ньому діяла бібліотека, архів, фотолабораторія. На кінець 1920-х років зібрання кабінету становило 7500 од. зб. Був ліквідований 1934 р. Більшість співробітників кабінету було звинувачено в «буржуазному націоналізмі» і репресовано. Кабінет був розташований у Києві на бульварі Тараса Шевченка, 14.

- XXII. Листівки. Нал. Матушевській³² (чер[ез] Тулуба).
XXIII. Фотографії. Нал. Житецькому³³ (здано).
XXIV. Фотографії. Нал. Ком. Гр. Теч.
XXV. Фотографії. Нал. Ягуновій. (інформацію про цю особу не знайдено — *Т. М.*). (чер[ез] Щербину)³⁴ [(Пожертв. І. С-ції) [Історичній секції]].
XXVI. Фотографії Старицьких. Нал. Старицькому³⁵. (чер[ез] Тулуба).
XXVII. Фотографія В. Б. А. студентом. Нал. Тимченкові³⁶ XXVIII. Портрети. Нал. Василенкам³⁷. Здано.
XXIX. Фото-група співробіт. «Киевской старины» и «Список селений Подольской губернии». Нал. Бібл[іотеці] ім. Антоновича.
XXX. Фотографії. Нал. І. С. [Історичній секції]. Повернено.
XXXI. Могила В. Б. А. в сучас[ному] вигляді (фарбов.). Нал. Іст[оричній] секц[іі].
XXXII. Ювілейний альбом від учнів В. Б. А.
XXXIII. Телеграми з приводу смерті В. Б. А.
XXXIV. «Руслан»³⁸ за 1908 р. Нал. І. С. Повернуто.
XXXV. Ювілей 1895. Нал. К. М. А.
XXXVI. Ювілей 1900. Нал. К. М. А.

³² Матушевська Віра Олександрівна (уроджена Попова; 1874–1944) – лікарка за фахом, лексикограф, громадська діячка, членкиня Української партії соціалістів-федералістів. Дружина визначного громадського діяча, публіциста, члена Центральної ради, посла Української народної республіки у Греції Федора Матушевського.

³³ Імовірно сказано або про Житецького Павла Гнатовича (1836–1911) — українського мовознавця, лексикографа, педагога, фольклориста, громадського діяча, або про його сина Гната (Ігната) Павловича Житецького (1866–1929) — українського історика, літературознавця, книгознавця, публіциста, одного із засновників Всенародної бібліотеки України (зараз — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), у якій 1922–1929 рр. очолював відділ рукописів.

³⁴ Щербина Володимир Іванович (1850–1936) — український історик, педагог громадський діяч. З 1925 р. член-кореспондент Всеукраїнської академії наук.

³⁵ Старицький Михайло Петрович (1839–1904) — український поет, драматург, прозаїк, театральний та культурний діяч. Один із корифеїв українського побутового театру.

³⁶ Імовірно мова йде про Євгена Костянтиновича Тимченка (1866–1948) — українського мовознавця-україніста, фахівця із санскриту, перекладача, академіка АН СРСР (із 1929 р.).

³⁷ Згадано родину Миколи Прокоповича Василенка (1866–1935) — українського громадського та політичного діяча, вченого-історика, очільника Української академії наук у 1921–1922 рр. Чоловік Наталії Полонської-Василенко.

³⁸ Український щоденний суспільно-політичний часопис консервативно-клерикального спрямування, що виходив друком у Львові в 1897–1914 роках, неофіційний орган українського християнсько-суспільного руху.

- XXXVII. Ювілей 1905 р. Нал. К. М. А.
XXXVIII. Ювілей 1890. Нал. К. М. А.
XXXIX. Рукописи. Нал. Ком. Гр. Теч.
XL. Урочисте засідання на пам'ять В. Б. А: виставка р. 1928.
Нал. І. С.
XLI. Листи В. Б. А. Нал. ВБУ. (Житець[ькому]). Повернено.
XLII. Матеріали до історично-географічного словника В. Б. А.
Нал. К. М. А.
XLIII. Рукописи. Нал. Кистяківським.
XLIV. Рукописи, що нал. К. М. Антонович.
ІР НБУВ. Ф. 1: Літературні матеріали. Спр. 8080: Перелік речей, паперів, книг на виставці, присвяченій Антоновичу 1928; Об'ява археологічної секції ВУАН про засідання пам'яті Антоновича. 93 арк.

Додаток 2

Вельмишановний Дмитро Іванович

Знаю добре, що не годиться непокоїти людину в часі лікування і відпочинку, так примушує мене лиха пригода. Вам вже мабуть відомо, що на чистіці повикидали в нас всіх старіших робітників і мене разом з іншими. Певно, я нічого не заперечую проти звільнення, бо вже однаково не можна зоставатись на посаді після злиття всіх бібліотек, але-ж ніяк не можу погодитись з тим висновком, що подає комісія, визнаючи його неправильним і несправедливим. Чи не пристойніше було б зробити так, як в Ленінградській академії: за віком, за вислуженою роками — переводиться на пенсію.

Подаю до Вашої відомости, як Голови нашого Відділу, копію того оскарження, що я надіслала до Харькова разом з 4 посвідками та виписками з протоколів Відділів і Президії для ствердження моїх пояснень, але-ж цього не досить. Невже таки я тільки й заробила 12 літньою чесною і самовідданою працею, щоб мені споганили трудового списку такою ганебною постановою. Це вже викликало велике обурення, особливо серед наших закордонних академіків. Я теж думаю, що все ж таки заслуговую від свого Відділу трохи ліпшої характеристики, ніж від якоїсь бригади. Сподіваюсь, що Ви з свого боку, напевно, не одмовите, як перший і сучасний Голова Відділу, засвідчити мою чесну працю, ствердити мої пояснення, бо це матиме найбільшу вагу. Шкода, що нема Камишина, ані його адреси, щоб дав посвідку і секретар Відділу, але-ж я дуже прошу, навіть не припускаю тої думки, щоб Ви могли одмовити мені своєї помочі: бо такого формуляру ніяк не можна подавати на пенсію до Секції Наук. Робіт. і до ВУКСУ. Доведеться, може піти за прикладом Щербаківського, бо мені без пенсії нічим жити, а подавати запоганеного документа теж не

можна так само, як і зоставляти його після себе і не мені буде за те вічний сором. Треба конче змінити таку несправедливу постанову і дати мені пристойно вийти на пенсію.

На підставі звідомлення бібліотеки та її систематичного каталогу можна з певністю посвідчити, що в нас ніколи не буває залелості в роботі, що я поширила фундаментальну бібліотеку, додавши 3 нові розділи до тих 21-го, що було на початку; 1924 р. утворила при ній постійну читальню для співробітників ВУАН, сторонніх наукових робітників і нашого студентства, подаючи консультаційні поради та вказівки в разі потреби; що я щиро працюю, маючи передовсім інтерес бібліотеки, не обмежуючись обов'язковими годинами, і ніяк не заслуговую на таку атестацію. Що бібліотека весь час од самого початку існує при Президії Відділу і працює під його керівництвом.

Може я тим часом ще пошукаю де-що потрібне по архівах наших канцелярій, але посвідки від Президії Відділу матимуть велику вагу. Каманіної всі академики дають посвідки, а моїх академиків нема.

Разом з тим я подаю до Секції Науков. Роб. клопотання про академічну пенсію і всі потрібні папери, поки що без трудового списку, бо ще нема кому здати посаду за відсутністю штатної помічниці. Я цілком певна, що Ви не одмовите мені Вашої помочі в справі пенсійній так само, як і по першому пункту.

Жалую сердечно, що змушена Вам утруднювати, але все-ж таки прошу мені допомогти в реабілітуванні перед Академією на доказ давньої приязні.

З щирою пошаною К. Антонович

31/VII 1930 р.

ІР НБУВ. Ф. 1: Літературні матеріали. Оп. 1. Спр. 45526: Антонович Екатерина Николаевна Багалею Дмитрию Ивановичу. Письма 1928–1930 гг. Из Киева, Харьков, Арк. 1–1 зв.

Додаток 3

**Заява вдови академіка, професора В. Б. Антоновича
К. М. Мельник-Антонович
до директора НБУ В. М. Іванушкіна**

Заява

Звертаюсь до Вас з проханням ужити заходів, щоб наукове та меморативне майно В. Антоновича, що зараз знаходиться в Історично-Археологічному інституті ВУАН, не маючи відповідного догляду та приміщення, було передано до Рукописного Відділу Бібліотеки, в

якому вже знаходяться деякі рукописи В. Антоновича. Саме перебування цього майна в Історично-Археологічному Інституті тісно пов'язано з мою попередньою працею в Академії і тою виставкою, присвяченою пам'яті В. Антоновича, що була уряджена в історичних установах в 1928 р. Після того всі речі, тимчасово там і залишились, у зв'язку з проектом їх придбання до Музею Українських Діачів справа затяглась і в останнє, ще до початку минулого року зо мною умовлялась про те завідуюча Музеєм, Е. Я. Рудинська, чекаючи спеціально призначених коштів з Харкова. Оскільки цей проект не був реалізований все те майно і до сього часу зостається у ВУАН, кілька разів переносилось з одного приміщення до другого і зараз перебуває без охоронних описів та певного догляду. Хоча ключі од того майна, в погодженню з Академією постійно були в мене. За порадою Президента Академії я зверталась до вченого секретаря Президії т. Адамовича з письмовою заявою, прохаючи зі мною вирішити до котрої з установ ВУАН найліпше буде передати те майно. Розпорядження т. Адамовича до т. Кравченка негайно скласти докладний опис речей і робити все, що потрібно в тісному контакті зі мною, не було виконано, але навпаки, без мене були розкриті шафи та столи, де вони містились, все те було вийнято і переведено до будинку № 14 (не вважаючи на те, що ключі од них постійно зоставались у мене, про що повідомила і Президента Академії т. Адамовича і т. Кравченка) без моєї присутності. Тепер мені невідомо, в якому стані вони перебувають, бо мене не допущено до моїх речей. Такий непевний стан цінної спадщини примушує мене звернутись з проханням про передачу її до Рукописного Відділу бібліотеки. Складається те майно з матеріалів наукових, іконографічних, біографічних та почасти з моїх власних речей, що мали відношення до меморіальної виставки та до моєї праці в ВУАН. Тут є різні рукописи, листування, окремі історичні документи, як наприклад, декретова книга Коденського трибуналу, частина Румянцовської ревізії та ін. Крім того, є мармуровий бюст В. Антоновича, чимало фотографій, кілька меблів та дрібні речі власного ужитку небіжчика. Не все те може бути придатно для Бібліотеки і тому, сподіваюсь, що такі речі буде мені повернено так само, як і мої власні. Раніше я вже зверталась з таким проханням до Президента ВУАН, академіка О. О. Богомольця, який зазначив, що придбати потрібно для ВУАН спадщину В. Антоновича, решту треба мені повернути й, тепер, ця справа стає саме на часі, у зв'язку з ліквідуванням Історично-Археологічного Інституту Академії.

ЦДАК України. Ф. 832: Антоновичі. Оп. 1. Спр. 205: Заявление Антонович Е. Н. о передаче в рукописный отдел библиотеки Академии наук из историко-археологического кабинета университета наследия Антоновича В. Б. 2 арк.

1. Багалій Д. І. Докладна записка про бібліотеку проф. В. Антоновича / Дмитро Багалій // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – Київ, 1923. – Кн. 2/3. – С. 120–121.
2. Гарбар Л. В. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. – 1941 р.): матеріали до біобібліографічного словника / авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; ред. кол.: Г. В. Боряк, Л. А. Дубровіна (голова), В. І. Попик та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. – Київ : НБУВ, 2017. – 616 с.
3. Життепис К. М. Мельник-Антоновичевої. Реєстр друкованих праць К. М. Мельник-Антоновичевої : Додаток до протоколу № 8 чергового засідання Першого (Історично-філологічного) Відділу Української академії наук у Києві, 6 березня 1919 року // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – Київ, 1923. – Кн. 2/3. – С. 130–132.
4. Закон про утворення фонду «Національної бібліотеки Української держави» // Бібліотечний вісник. – 1993. – № 3–4. – С. 12.
5. Історія Академії наук України. 1918–1923: Звідомлення і матеріали / Упоряд. : В. Г. Шмельов (старш. упоряд.), В. А. Кучмаренко, О. Г. Луговський та ін. ; Редкол. П. С. Сохань (відп. ред.) та ін. ; АН України, Ін-т укр. археографії та ін. – Київ : Наукова думка, 1993. – 376 с.
6. Історія Національної академії наук України 1924–1928: Документи і матеріали НАН України / Редкол. : О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.] ; упоряд. : В. А. Кучмаренко [та ін.] ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ : НБУВ, 1998. – 762 с.
7. Історія Національної академії наук України 1929–1933: Документи і матеріали / упоряд. Т. В. Вересовська та [ін.] ; відп. ред. П. С. Сохань та [ін.] ; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 1998. – 542 с.
8. Каталог коллекции древностей А. Н. Польша, в Екатеринославе. Вып. 1 / сост. К. Мельник. – Киев : Тип. С. В. Кульженко, 1893. – V, 217, 7 с., XIV, 1 л.
9. Мельник-Антонович К. М. До видання I тому творів В. Антоновича / Катерина Мельник-Антонович // Антонович В. Твори. Т. I / Всеукраїнська академія наук, Соціально-економічний відділ. – Київ : В друкарні ВУАН, 1932. – С. VI–LVI.
10. Панихида по случаю десятой годовщины смерти Владимира Бонифатиевича Антоновича: Объявление // Киевская мысль. – 1918. – 24 (11) марта. – № 33. – С. 1.
11. Руденко Г. Г. Життєвий та творчий шлях К. М. Мельник-Антонович / Г. Г. Руденко // Історія і культура Придніпров'я: Невідомі та маловідомі сторінки: Науковий щорічник. – Вип. 6. – Дніпропетровськ, 2009. – С. 121–129.
12. Синявський А. Вибрані праці /Антін Синявський. – Київ : Наукова думка, 1993. – 392 с.
13. Слизький І. Про націонал-фашистські настанови у виданні I тому творів В. Антоновича / І. Слизький // Записки Історично-археографічного інституту. – Київ, 1934. – Т. 1. – С. 121–156.

REFERENCES

1. Bahalii, D. I. (1923). Dokladna zapyska pro biblioteku prof. V. Antonovycha [Detailed note about the library of prof. V. Antonovich]. *Zapysky Istorychno-Filolohichnoho Viddilu VUAN = Notes of the Historical and Philological Department of the Ukrainian Academy of Sciences*, 2/3, 120-121. [In Ukrainian].
2. Harbar, L. V. (2017). *Istoriia ukrainskoi bibliotechnoi spravy v imenakh (kinets 19 st. – 1941 r.): Materialy do biobibliohrafichnoho slovnyka* [History of the Ukrainian library business in names (the end of the 19th century – 1941): Materials to the biobibliographic dictionary] (H. V. Boriak, L. A. Dubrovina, V. I. Popyk (Eds.)). Kyiv, Ukraine: Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, In-t rukopysu. [In Ukrainian].
3. Zhyttiepys K. M. Melnyk-Antonovychychevoi. Reiestr drukovanykh prats K. M. Melnyk-Antonovychychevoi [Biography of K. M. Melnyk-Antonovychycheva. Register of printed works of K. M. Melnyk-Antonovychycheva]. (1923). *Zapysky Istorychno-Filolohichnoho Viddilu VUAN = Notes of the Historical and Philological Department of the Ukrainian Academy of Sciences*, 2/3, 130-132. [In Ukrainian].
4. Zakon pro utvorennia fondu "Natsionalnoi biblioteki Ukrainskoi derzhavy" [Law on the Establishment of the Fund of "The National Library of the Ukrainian State"]. (1993). *Bibliotechnyi visnyk = Library Bulletin*, 3-4, 12. [In Ukrainian].
5. *Istoriia Akademii nauk Ukrainy. 1918-1923: Zvidomlennia i materialy* [History of the Academy of Sciences of Ukraine. 1918-1923: Information and materials]. (1993). Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].
6. Kuchmarenko, V. A. (Ed.). (1993). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy 1924-1928: Dokumenty i materialy* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine 1924-1928: Documents and materials]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].
7. Veresovska, T. V. (Comp.). (1998). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy 1929-1933: Dokumenty i materialy* [History of the National Academy of Sciences of Ukraine 1929-1933: Documents and materials]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].
8. Melnik, K. (1893). *Katalog kollektcii drevnostei A. N. Pol, v Ekaterinoslave* [Catalog of A. N. Pol collection of antiquities, in Yekaterinoslav]. Kyiv, Ukraine: Tip. S. V. Kulzhenko. [In Russian].
9. Melnyk-Antonovych, K. M. (1932). Do vydannya 1 tomu tvoriv V. Antonovycha [To the publication of the first volume of works by V. Antonovich]. In V. Antonovych. *Tvory* [Works]. (Vol. 1, pp. VI-LVI). Kyiv, Ukraine: V drukarni VUAN. [In Ukrainian].
10. Panikhida po sluchaiu desiatoi godovshchiny smerti Vladimira Bonifatievicha Antonovicha: Obiavlenie [Memorial service on the occasion of the tenth anniversary of the death of Vladimir Bonifatievich Antonovich: Announcement]. (1918). *Kievskaia Mysl*, 33, 1. [In Russian].
11. Rudenko, H. H. (2009). Zhyttievyi ta tvorchyi shliakh K. M. Melnyk-Antonovych [Life and creative way of K. M. Melnyk-Antonovych]. *Istoriia i Kultura Prydniprovia: Nevidomi ta Malovidomi Storinky: Naukovi Shchorichnyk = History and Culture of the Dnieper Region: Unknown and Little-known Pages: Scientific Yearbook*, 6, 121-129. [In Ukrainian].

12. Syniavskiy, A. (1993). *Vybrani pratsi* [Selected works]. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].
13. Slyzkyi, I. (1934). Pro natsional-fashystski nastanovy u vydanni 1 tomu tvoriv V. Antonovycha [On the national-fascist guidelines in the publication of the 1st volume of works by V. Antonovych]. *Zapysky Istorychno-Arkheohrafichnoho Instytutu, 1*, 121-156. [In Ukrainian].

Рукопис одержано 01.10.2021 р.

Tetiana MIASKOVA, Ph.D. (History), Senior Research Associate, Department of Library Historical Collections, Institute of Book Studies, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Librarian of the first half of the 20th century K. M. Melnyk-Antonovych.

The goal of the work. To investigate the library activities of Kateryna Mykolayivna Melnyk-Antonovych, in particular as the head of the library of the historical and philological department of the All-Ukrainian Academy of Sciences. Also, to consider the main stages of functioning of the library of the historical and philological department of the All-Ukrainian Academy of Sciences. **Research methodology.** It is based on the principles of historicity, objectivity, as well as on general historical methods namely, chronological, comparative, source, archival and bibliographic analyses. **The scientific novelty** of the work is the elucidation of little-known facts from the biography of Kateryna Mykolayivna, in particular as a personal bibliographer of the founder of the Kyiv historical school Volodymyr Bonifatiyovych Antonovych, compiler of his scientific works and systematizer of his personal book collection. The facts testifying to the leading role of K. M. Melnyk-Antonovych in the formation of the library of the historical and philological department of the Ukrainian Academy of Sciences are noted. The source of this book collection was the library of prof. V. B. Antonovich. The library has operated for more than ten years as one of the largest historical libraries in Kyiv, its funds included personal libraries of such famous historians as V. S. Ikonnikov and V. L. Modzalevsky. Unfortunately, due to ideological prohibitions of the Soviet era, in the 30s of the twentieth century the library of the historical and philological department has not preserved its integrity and the search for books today is quite a complex process. Books from the disbanded book collection can be found by the presence of the seal “Ukrainian Academy of Sciences. Historical and Philological Department. Library”. **Conclusions.** K. M. Melnyk-Antonovych was not only a famous scientist, archivist, but also the custodian of one of the largest historical libraries in Kyiv. This book collection showed the professional interests of many prominent scientists of the time.

Key words: Kateryna Mykolayivna Melnyk-Antonovych, historical and philological department, All-Ukrainian Academy of Sciences, catalogs.